

YPATYBIŲ PAVADINIMAI

LIETUVIŲ KALBOS NAUJAŽODŽIŲ DUOMENYNĖ

Santrauka

Straipsnyje, siekiant patikrinti ypatybių pavadinimų (vardažodžių abstraktų) darybos kategorijai priklausančių naujažodžių darybos tipų produktyvumą, pasirinktas nuolat pildomas *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas* (toliau – ND), kuriame fiksuojami lietuvių kalboje XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje atsiradę ir viešai vartojami nauji kalbos vienetai (žodžiai, žodžių junginiai ir santrumpos). Darybiškai išanalizuota ND medžiaga palyginta su XX a. II pusės ir pabaigos lietuvių kalbos gramatikų (*Lietuvių kalbos gramatika* (toliau – LKG); *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* (toliau – DLKG) aprašais, kuriuose ypatybių pavadinimai sugrupuoti pagal darybos afiksų darumą. Dariųjų priesagų vedinių ND rasta 142.

Ištyrus ND fiksuotų ypatybių pavadinimus, paaiškėjo, kad gramatikose dariausia laikyta šios darybos kategorijos priesaga *-umas* (30 leksemų) galbūt užleidžia savo pozicijas sufiksams *-ystė* (47 leksemos) ir *-izmas* (41 leksema). Tarptautinė priesaga *-izmas* lietuvių kalboje dabar yra gana produktyvi, nors LKG ir DLKG griežtai vertinta kaip nedari su lietuviškais žodžiais. Būtent šios priesagos vedinių tyrimas parodė, kad esama darybos pamato pakitimų (remiamasi įvairesniu, tradicinėse gramatikose neaprašytu pamatu – sintagma, žodžių junginiu ir santrumpa). Priesagos *-ybė*, LKG ir DLKG vertintos kaip itin darios, produktyvumas, priešingai, šiek tiek sumenkęs (17 leksemų). Duomenyne taip pat fiksuotos 4 neproduktyvios priesagos (*-ovė*, *-ulys*, *-yba*, *-ūra*) ir vienas atgijęs afiksas – *-esys*, kuris LKG vertinamas kaip reta ir tik tarmėms būdinga vardažodžių abstraktų priesaga. 9 priesagų (*-enybė*, *-uma*, *-atvė*, *-atis*, *-astis*, *-ata*, *-(i)ava*, *-umė*, *-ra*) tiriamuoju laikotarpiu ND apskritai nerasta.

Žinoma, rankiniu būdu kaupiama ND medžiaga nepateikia visiškai objektyvaus ir išsamaus naujažodžių darybos vaizdo, tačiau atliktas nedidelis tyrimas parodė, kad kol kas tai yra vienintelė veiksmi, sistemiškai naujus kalbos vienetų kaupianti duomenų bazė Lietuvoje.

ESMINIAI ŽODŽIAI: naujadaras, vedinys, ypatybių pavadinimai, žodžių daryba.

AGNĖ ALEKSAITĖ
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
agne.aleksaite@lki.lt